

► **Materijali o Socijalnoj Demokratiji**

Fritz W. Scharpf

**Za modernizaciju Berlinskog programa
- Bez lažnog pijeteta molim!**

Pet novih uslova.....3

Za realne strateške ciljeve.....4

**Prepoznaj stanje! Računaj na
sopstvene greške,
pođi od svojih sposobnosti,
ne od sopstvenih parola.**

(Gottfried Benn)

Nemačke socijaldemokrate pokušale su da modernizuju Berlinski program koji je izglasan u decembru 1989. godine. Taj program je bio odraz problema i nada u društvu osamdesetih godina, ali su ga svetski politički i ekonomski prevrati i ubrzanje evropskih integracija prestigili, tako da je vremenom potpuno izgubio na svom značenju. Protiv takve vrste rizika nijedan politički program nije imun. Ali čak i ukoliko ne dođe do prevrata ovih razmera, programski orijentisani okvir političke prakse može da pomogne samo u slučaju da se neophodna rasprava o konkurentnim razmišljanjima o budućnosti temelji na ispravnim procenama realnog stanja i njegovih dugoročnih ograničenja.

Zasigurno je da programski rad ne može i ne sme, i pored toga što treba da usmerava svakodnevnu socijaldemokratsku politiku, pristajati na političke kompromise i taktičke manevre vladajuće politike. Trebalo bi da umesto toga definiše kontraverzne diskusije o jednoj konkretnoj utopiji socijaldemokratske politike, čiji dometi mogu biti ustanovljeni jednim jednostavnim test-pitanjem: „Šta bi smo hteli i mogli da uradimo i šta bi smo stvarno uradili kada bi uz pomoć biračkih glasova i sa većinom u saveznom parlamentu i savetu, odlučivali o nemačkoj politici u nekoliko zakonodavnih perioda?“ Ova utopija bi postala i ostala čista želja, ukoliko programatika stranke ignoriše realne i kratkoročno nepromenljive okvirne uslove, pod kojima se mora sprovesti svaka praktična politika u Nemačkoj. Još gore - u istoriji socijaldemokratije tipičan je raskol između neperspektivne prakse i programatike, slepe za realnost, koji može da, pod opterećenjem današnjice, dovede stranku do razdora.

Pošto SPD ne želi da zameni svoj Berlinski program, već samo da ga modernizuje, u velikoj je opasnosti od iskušenja da iz pieteta prema tadašnjim shvatanjima (pa čak i onima, koji su još u ono vreme bili iluzija) u programu ostavi zastarele stavove. Ono što je bilo ispravno za Erharda Eplera (Erhard Eppler) i Johena Fogela (Jochen Vogel) ne može da bude pogrešno ni za nas! Ali Epler i Fogel su uvek znali da se

okvirni uslovi političkog delovanja mogu menjati, i da političko osmišljavanje mora polaziti od datih uslova.

Pet novih uslova

U nastavku bih govorio o pet, iz moje perspektive, najvažnijih uslova za nemačku socijalnu politiku i politiku zapošljavanja, koji u programu iz 1989. godine nisu bili od većeg značaja, a danas rigorozno ograničavaju tada pretpostavljeni prostor za delovanje.

Kapital koji je vadio za ulaganjima je posle ukidanja kontrole opticaja kapitala postao mobilan širom sveta.

Najniža dobit od poreza više ne može biti određivana nacionalnom politikom, već (naravno uz neprekidno uzimanje u obzir rizika od promene kursa) ponudom na međunarodnom nivou. Udeo u dobiti od prihoda preduzeća bi morao rasti, jer kada su Margaret Tačer (Margaret Thatcher) u Velikoj Britaniji i Ronald Regan (Ronald Reagan) u SAD radikalno spustili poresku stopu, skoro sve ostale zemlje OEBS-a su posle nekoliko godina bile prinuđene da ih prekopiraju. U skandinavskim socijalnim državama ovaj prelaz je nazvan „dualni porez na dobit“ koji spaja jedinstvenu i srazmerno nisku poresku stopu mobilnog kapitala sa najvišim poreskim stopama za lični dohodak. Suprotno tome, u Nemačkoj su se držali načela istog oporezivanja svih vrsta dobiti, tako da je neophodno rasterećivanje dobiti od privrede došlo tek kasnije i to u malim koracima. Kada je izvršeno generalno smanjivanje poreza, sa posledicom da su porezi na prihod od kapitala još uvek bili previsoki na međunarodnom nivou, a profitabilna snaga prihoda i korporacijski porez ostali ispod internacionalnog proseka, i pravna rapodela nemačkog poreskog i nametnog sistema nastavila je da opada.

Posledice mobilnosti kapitala za nacionalnu politiku su nemačke Socijaldemokrate morale prepoznati još 1989. godine. Ovaj problem je u njihovoj programskoj debati potpuno ignorisan, čemu je razlog između ostalog bila i činjenica da su u obzir kao investicioni ciljevi u to vreme dolazile u glavnom visoko razvijene i sigurne zemlje OEBS-a, među kojima se tadašnja Savezna Republika Nemačka isticala kao izuzetno atraktivna zemlja za ulaganja. Visoke zarade i visoke poreske stope kompenzovane su garantovanim

visokim kvalifikacijama zaposlenih i kooperativnim radnim odnosima, visokom produktivnošću rada i kvalitetom proizvoda. Zbog izrade internacionalno traženog „proširenog broja kvalitetnih proizvoda“ SR Nemačka je ostala mesto sa najvišom konkurentnošću proizvodnje. Upravo zbog toga je Socijaldemokratama, koji su još sedamdesetih godina pokušavali da oprobaju „izdržljivost kapitalističke privrede“ „nemački model“ izgledao popuno bezbedan.

Kao prvo: ova principijalna prednost pozicije nestala je padom zida (ujedinjenjem Nemačke). Ovaj istorijski događaj je od zemalja bivšeg „socijalističkog bloka“ stvorio politički sigurna mesta za profitabilna ulaganja kapitala. Njihova atraktivnost je pojačana politički nepovratnim započinjanjem pregovora za priključivanje između Evropske Unije i bivših socijalističkih zemalja srednje i istočne Evrope, zato što su samo tamo firme koje su ulagale imale i potpuno nesmetan i osiguran pristup zapadno-evropskim tržištima. Zbog visoke kvalifikacije radne snage, a u poređenju sa drugim zemljama i niskih troškova rada i geografske blizine, proizvodni centri novih EU članica postali su interesantni ne samo velikim multinacionalnim kompanijama, koje se bave transferom kapitala, tehnike i menadžerskih znanja širom sveta, već i prosečnim preduzećima, koja su bila dokaz uspešnosti nemačkog modela.

U delu nemačke privrede koji je izložen međunarodnoj kompeticiji, opada zaposlenost, a rastu troškovi u odnosu na ona preduzeća, koja nisu reagovala izmeštanjem ili automatizacijom rada kroz smanjenje zarada ili daljim zgušnjavanjem procesa rada. Čak, ukoliko država, preduzeća i sindikati Nemačke kroz veća ulaganja u istraživanja, razvoj i kvalifikaciju radne snage uspeju da odbrane konkurentnost preduzeća koja proizvode u Nemačkoj, trend smanjivanja mogućnosti zaposlenja u izvoznom sektoru će rasti. Nove mogućnosti za posao biće otvorene samo za visoko i izvanredno visoko kvalifikovanu radnu snagu.

Drugo: Dok izvoz stagnira zbog jakog međunarodnog pritiska konkurencije, trpi i nacionalna ekonomija zbog negativnog delovanja evropske monetarne unije. Ranije je Nemačka savezna banka brinula o tome da Nemačka ima ne samo najnižu stopu inflacije, već i najniže poreze u Evropi, a Monetarna unija je spustila poresku stopu na nekada najniži

nemački nivo za sve države članice – što je dovelo do porasta razvoja partnera, dok je Nemačka u poređenju sa njima doživela pad. Ali pošto Evropska Centralna banka mora da se orijentiše prema proseku u EURO-zoni, slab porast u Nemačkoj ne može da se osloni na niske EURO-kamate. Osim toga u Nemačkoj je ostala i ostaje niska inflaciona rata - ispod evropskog proseka, tako da je merodavna realna kamata za ekonomski obračun (nominalna kamata minus inflaciona rata) još viša nego prosek u zemljama Evropske unije. U međuvremenu se u Nemačkoj, zahvaljujući Monetarnoj uniji (ne samo zahvaljujući budalastom Paktu za stabilnost) održava i pooštava već hronično slab rast privrede. Nada da će masovna nezaposlenost biti prevaziđena već sledećim opštim privrednim napretkom, ne izgleda dovoljno uverljivo.

Treće: Ovde još dolaze i troškovi nemačkog ujedinjenja. U poređenju sa drugim zemljama, nastalim iz istočnog bloka, Istočno-nemačke zemlje nikada nisu imale šansu da budu protežirane kao investicioni ciljevi zapadnih preduzeća. Razlozi za to su već duže poznati - ujedinjenje je počelo sa ekonomski potpuno neraelnom deviznom reformom koja je dovela do dramatične revaloracije DDR marke. Tu još možemo nabrojati i nekritičko preuzimanje preterano regulisanog zapadno-nemačkog pravnog sistema, i jedno, na brzinu obavljeno približavanje politici zarada (zapadno-nemačkih) sindikata i udruženja poslodavaca, zasnovanoj na zapadno - nemačkim tarifama. Time nije uništena samo postojeća industrija, već i očekivanja zapadnih preduzeća da bi investicije u Istočnoj Nemačkoj mogle da budu vanprosečno profitabilne. Umesto toga su investicije morale da se sprovode sa visokom subvencijama.

Kod jednog broja velikih projekata ovakve investicije imale su uspeh, ali su većim delom potonule u ekonomski sumnjivim projektima sa nekretninama, pri čemu se nije toliko radilo o budućoj profitabilnoj snazi investicija (koja bi istočno-nemačku privredu dugoročno gurala napred), koliko o kratkoročno delotvornoj dodeli gubitka za poreske obveznike zapadne nemačke sa većim platama.

Uostalom, tekle su stotine i stotine zapadno-nemačkih milijardi u svrsishodnu izgradnju i proširivanje javne infrastrukture u Istočnoj Nemačkoj (koja je bila od neznatne koristi) kao i socio-političko izdržavanje masovne neza-

poslenosti, koja je bila kriva za neuspeh ekonomske integracije.

Ovaj beskrajni volumen transfera imao je zamašan efekat uskraćivanja za zapadno-nemačku ekonomiju – i pored toga što su socijalna davanja barem delimično bila povraćena zbog potražnje za nemačkim i inostranim proizvodima široke potrošnje. Pošto se, u nepromenjenoj formi preuzet zapadno nemački socijalni sistem, finansirao najvećim delom od doprinosa za socijalno osiguranje, jedna od najštetnijih posledica ujedinjenja Nemačke devedesetih godina, bio je nagli porast upravo te vrste davanja.

Četvrto: Porastom dodatnih izdataka na zaradu dotičemo se i petog i poslednjeg uslova, koji danas ograničava teren za delovanje i šanse za uspeh nemačke privredne i socijalne politike – drugačije nego kod velikodušnih skandinavskih ili štedljivih anglosaksonskih država blagostanja, koje se na prvom mestu finansiraju iz opšteg godišnjeg poreza na prihod, Nemačka i dalje poštuje u svojoj osnovnoj strukturi prvobitni „Bismarkov model“ (Bismark-Modell) osiguranja rada. On se odnosi na očekivanja osiguranog, da sopstvenim doprinosima sebi omogući sticanje ekvivalentnog i sigurnog prava na rad. I zaista se sve delatnosti finansiraju iz aktuelnog prihoda od doprinosa, pa sistem ovde ispada iz ravnoteže kada dođe do povraćaja doprinosa ili kada se formiraju dodatne delatnosti, za koje ne postoje adekvatna davanja. Onda tu ili uskače država sa poreskim novcem ili se smanjuju zarade, ili povećavaju doprinosi.

Zbog političke plauzibilnosti osiguravajuće retorike, od sredine sedamdesetih godina nemačka politika je koristila sve tri opcije, od toga, najviše treću opciju. Zbog toga su sedamdesetih, ali i devedesetih godina stroglavo porasli doprinosi za socijalno osiguranje. U prvom slučaju je finansirano masovno preuranjeno penzionisanje, da bi gubitci u zapošljavanju bili prebrođeni na „socijalno podnošljiv“ način; u drugom slučaju radilo se o finansiranju penzija i masovne nezaposlenosti u istočno-nemačkim zemljama. Zbog toga su se dobici od socijalnog osiguranja skoro udvostručili, dok su dobici od opšteg godišnjeg poreza na prihod, kao dela bruto-socijalnog proizvoda, danas niži nego 1965. godine.

Suma za socijalna davanja u današnje vreme je odprilike oko 42% bruto zarade jednog zaposlenog. Za razliku od poreza na dohodak ova davanja se podižu bez zaštite za grupu

onih koji najmanje zarađuju. Kod gornjih tarifnih oblasti za kvalifikovane delatnosti postoji stalni porast dodatnih izdataka na platu koji bi mogao biti delimično kompenziran pojačanom produktivnošću. Manje produktivna, i u svakom slučaju manje plaćenja zanimanja, su dodatno opterećena ovim izdacima – samim tim i izdvojena uočljivim neslaganjem dnevnice, koju plaća mušterija i neto plate šegrta – a sve pod pritiskom tržišta. Ali upravo u ovoj radnoj oblasti najveće su šanse za zapošljavanje upravo onih manje kvalifikovanih radnika, koji su višak u sektoru izvoza, a u strukama koje su u sponu, kao što su zdravstvo i obrazovanja nemaju mnogo šanse. Mladi bez osnovnog obrazovanja, žene bez stručnog obrazovanja, pa čak i kvalifikovani radnici, čije su kvalifikacije izgubile na tržišnoj ceni, će zbog ovakve situacije najosetnije biti isključeni iz radne zajednice dugoročno.

Za realne strateške ciljeve

Nemačka privredna i socijalna politika se dakle odvijaju uz petostruko ograničenje – međunarodna mobilnost kapitala ograničava oporezivanje zarade preduzeća i kapitalnih postrojenja. Izvozna proizvodnja je podređena poošterenoj internacionalnoj konkurentnosti cena dok je rast nacionalne privrede prigušen evropskom monetarnom politikom, koja deluje deprimirajuće na Nemačku, i ekonomski potpuno promašenim ujedinjenjem Nemačke. Istovremeno visoka dodatna davanja na platu uništavaju postojeća „jednostavna“ radna mesta i sprečavaju stvaranje novih (legalnih) mogućnosti za zapošljavanje, dok struktura našeg poreskog sistema ne dopušta prelazak na „skandinavsko“ finansiranje socijalne države iz opšteg godišnjeg poreza na prihod.

Kada novi program orijentacije socijaldemokratske politike ne bude pravljen da bude od koristi samo za smirivanje unutarparijske scene, on će se ozbiljno pozabaviti i navedenim ograničenjima i predstaviće ih bez ikakvih ulepšavanja. Istovremeno mora biti potpuno jasno koja bi se od ovih uverenja, prema mišljenju komisije, mogla staviti van snage, a koja se moraju u skorije vreme prihvatiti. Tek tada se programska diskusija može koncentrisati na pitanja, koja su korisna za političku raspravu, zbog toga što odgovori mogu da pokrenu neko delovanje: Koje strateške ciljeve možemo sebi postaviti za naredno desetljeće i kojim sredstvima želimo i možemo da ih ostvarimo?

P.S: da sam ja član programske komisije, ja bih pledirao da se prihvate internacionalna mobilnost kapitala, poreska konkurentnost, pooštrena konkurentnost cena u sektoru izvoza u evropsku monetarnu uniju, kao za sada nepromenljiv uslovni okvir. U centru naše programske diskusije tada bi trebalo da stoji koncept jedne socijaldemokratske reforme našeg poreskog sistema, i to sa ciljem da se istovremeno poboljšaju međunarodna tržišna konkurentnost proizvoda, zapošljavanje, profitabilna snaga i ravnopravna raspodela.

Tekst je nastao kao prilog spomen-pismu za – pre godinu dana iznenada preminulog- austrijskog ekonomistu Egona Matznera (Egon Matzner)